

Юридична Україна

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 6 (90) 2010

Заснований у січні 2003 р.

Співзасновники:

Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України,

Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
Національної академії правових наук України,

СП "Юрінком Інтер"

Видавець: СП "Юрінком Інтер"

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 18.11.2009 р.
№ 1-05/5 журнал "Юридична Україна" включено до переліку наукових фахових
видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата юридичних наук.

Київ – 2010

Келлер. сев. 20
10 -
анот. анал.
4000 руб. зч
4 руб. по-ам.
500 руб. зч.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

О. Л. Копиленко —
доктор юридичних наук, професор
(голова ради),

О. В. Скрипнюк —
доктор юридичних наук, професор,
(заступник голови ради),

В. Б. Авер'янов —
доктор юридичних наук, професор,

Л. К. Воронова —
доктор юридичних наук, професор,

В. Г. Гончаренко —
доктор юридичних наук, професор,

В. В. Коваленко —
доктор юридичних наук,

О. Д. Крупчан —
кандидат юридичних наук,

Є. Б. Кубко —
доктор юридичних наук, професор,

В. В. Луць —
доктор юридичних наук, професор,

В. Т. Маляренко —
доктор юридичних наук, професор,

В. К. Мамутов —
доктор юридичних наук, професор,

Н. М. Мироненко —
доктор юридичних наук, професор,

Н. Р. Нижник —
доктор юридичних наук, професор,

М. І. Панов —
доктор юридичних наук, професор,

Л. В. Підпалов —
заслужений юрист України,

Д. М. Притика —
доктор юридичних наук,

П. М. Рабінович —
доктор юридичних наук, професор,

М. В. Руденко —
доктор юридичних наук, професор,

М. Я. Сегай —
доктор юридичних наук, професор,

М. Ф. Селівон —
кандидат юридичних наук,

М. О. Теплюк —
заступник Керівника Апарату

Верховної Ради України —
Керівник Головного

юридичного управління,

В. М. Шаповал —
доктор юридичних наук, професор,

Ю. С. Шемшученко —
доктор юридичних наук, професор.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

О. Д. Крупчан —
кандидат юридичних наук
(голова колегії),

В. В. Коваленко —
доктор юридичних наук
(заступник голови колегії),

В. С. Ковальський —
кандидат юридичних наук
(заступник голови колегії),

М. К. Галянтич —
доктор юридичних наук,

О. Л. Копиленко —
доктор юридичних наук, професор,

В. В. Луць —
доктор юридичних наук, професор,

В. М. Махінчук —
кандидат юридичних наук,

Н. М. Мироненко —
доктор юридичних наук, професор,

В. Д. Примак —
кандидат юридичних наук,

М. Я. Сегай —
доктор юридичних наук, професор,

О. В. Скрипнюк —
доктор юридичних наук, професор,

І. С. Тимощук —
завідувач редакції наукових фахових

видань.

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України
(протокол № 4 від 28.04.2010 р.).

ЗМІСТ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Майданик Роман. Види юридичних осіб публічного права в Україні 4

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Александров Олексій. Вибори і діяльність Київської міської думи у 1870-х рр. (за матеріалами оглядів Олександра Кониського) 12

Кармаліта Марія. Значення правової доктрини в контексті джерел права 17

Руднева Олександра. Економічні, соціальні і культурні права людини та механізми їх захисту 22

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Кравцов Антон. Пріоритет прав і свобод людини та громадянина – провідний принцип діяльності міліції України 27

Гречанюк Сергій. Планування як одна з функцій управління установами та органами Державної кримінально-виконавчої служби України 32

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Ольшанченко Володимир. Передумови договірної відповідальності держави перед підприємцями 37

Чомахашвілі Олена. Місце і роль промислового зразка в інноваційній діяльності 42

Цірат Ганна. Вимоги до угод та договорів купівлі-продажу, на підставі яких виникає міжнародне обтяження рухомого обладнання 47

Шевченко Ольга. Сутність та особливості реалізації права власності релігійними організаціями 52

АГРАРНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Оверковська Тетяна. Правове регулювання охорони земель від забруднення та псування 57

Панченко Вікторія. Локальне нормативно-правове регулювання внутрішньогосподарських відносин у сільськогосподарському підприємстві 63

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Гетманцев Олександр, Гетманцев Максим. Дія в часі нормативно-правових актів, що застосовуються судом при здійсненні правосуддя в цивільних справах 67

Гаврік Роман. Виключність як властивість рішення суду в цивільній справі, що набрало законної сили 74

ЕКОНОМІКА І ПРАВО

Дюба Геннадій. Шляхи оптимізації правового регулювання сфери грального бізнесу в Україні 82

Письменна Катерина. Програмна діяльність держави як запорука системного господарсько-правового забезпечення розвитку суднобудування 87

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

Головкін Богдан. Характерологічні риси особистості корисливого насильницького злочинця 92

Лотоцький Михайло. Роль та місце адвокатури у системі суб'єктів запобігання злочинам 98

Харченко Вадим. Кримінально-правова охорона комерційного найменування, торговельної марки і географічного зазначення за законодавством України 103

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Бабін Борис. Імплементация Конвенції про працю в морському судноплаванні 2006 р., як програмний правовий процес 109

Кийвець Олена. Оріпіо jurіs як кваліфікуюча ознака міжнародного звичаю: практика міжнародного суду ООН 115

Федорова Алла, Святун Олена. Правові питання виконання Україною зобов'язань за Європейською соціальною хартією (переглянутою) 122

УДК 347.9:340.114

Олександр Гетманцев,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правосуддя
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

Максим Гетманцев,
магістр права

ДІЯ В ЧАСІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ СУДОМ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ*

В статті наголошується на винятковій важливості вирішення питання про межі дії норм цивільного процесуального права, що безпосередньо впливає на процедуру справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, юридичних осіб і держави. В результаті проведеного дослідження автором було запропоновано ряд змін до тексту чинного Цивільного процесуального кодексу України, що мають оптимізувати як процес набрання чинності цивільним процесуальним законом, так і можливість його зворотної дії в часі.

Ключові слова: нормативно-правовий акт, цивільне процесуальне законодавство, норма цивільного процесуального права, дія в часі, зворотна дія в часі.

Недосконалість законодавчого регулювання**

Час має досить важливе значення в цивільному процесі вже тому, що всі права й обов'язки суду та інших учасників судочинства мають строковий характер, здійснення окремих процесуальних дій також має обмеження і регламентацію в часі. Відомий французький теоретик права Ж.-Л. Бержель цілком справедливо стверджує, що право не може ігнорувати фактор часу, який первинно закладений як механізм запуску в дію його нормативно-правових актів [1]. І хоча, з одного боку, право повинно бути прогнозовано стабільним, проте воно не може існувати поза часом, не залежати від його перебігу та спливу [2]. Та оскільки єдиним способом зовнішнього виразу та закріплення норм цивільного процесуального права є нормативно-правові акти (насамперед Цивільний процесуальний кодекс Украї-

ни (далі — ЦПК), то варто погодитися з А. О. Мельниковим, який наголошує, що питання дії цивільного процесуального законодавства в часі — це питання про його життя як норми права [3].

Більше того, часовими межами обумовлюються такі важливі елементи дії нормативно-правових актів, як набрання законом чинності, припинення його дії, а також наявність зворотної сили, що є вагомою запорукою ефективного їх застосування. На відміну від норм матеріального права, процесуальні норми більш динамічні, оскільки встановлюють процедуру розгляду справи і не стосуються матеріальної суті розглядуваного судом спору. Тому, на думку С. Я. Фурси, при внесенні змін до ЦПК України його норми мають застосовуватися в основному з моменту набрання ними чинності [4].

Водночас попри, здавалось би, достатню визначеність та законодавчу регламентацію всіх аспектів чинності та часових

* Рекомендовано до друку кафедрою правосуддя юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

** Внутрішню рубрикацію тексту (підзаголовки) здійснено редакцією.

особливостей нормативно-правових актів у цивільному процесі, не може не привертати уваги науковців суттєва непослідовність законодавця у визначенні основних моментів дії норм цивільного процесуального права у часі. Насамперед зауваження викликає неповний зміст ч. 3 ст. 2 ЦПК України, де серед критеріїв дії цивільного процесуального закону виділено лише вчинення окремих процесуальних дій, розгляд та вирішення справи, тоді як такі важливі етапи застосування джерел цивільного процесуального законодавства, як перегляд судових рішень (розд. V ЦПК України), виконання судового рішення (розд. VI ЦПК України) та судовий контроль за виконанням (розд. VII ЦПК України) штучно виключені зі сфери дії норм цивільного процесуального права.

Поряд із цим, не менше зауважень викликає і ставлення законодавця до можливості зворотної дії цивільного процесуального закону, формулювання якого закріплене в ч. 4 ст. 2 ЦПК України, через недоліки законодавчої конструкції побічно декларує можливість зворотної сили положень цивільного процесуального законодавства на випадки, коли норма цивільного процесуального права встановлює більш широкі права, належні учасникам цивільного процесу.

Зважаючи на наведене метою даної наукової статті є аналіз існуючих поглядів вітчизняних та іноземних науковців, а також положень чинного цивільного процесуального законодавства щодо часових меж реалізації норм цивільного процесуального права задля вироблення власних пропозицій з удосконалення нормативних джерел застосування цивільного процесуального законодавства. Для досягнення поставленої мети вважаємо за доцільне виділити такі завдання дослідження:

- 1) всебічний розгляд особливостей часових меж дії тих джерел, які застосовуються в цивільному процесі нашої держави,
- 2) запропонувати авторські шляхи подолання окремих колізійних моментів щодо чинності у часі цивільного процесуального закону.

Проблема визначення часових меж дії норм цивільного процесуального законодавства

Перш ніж дослідити ці проблеми більш детально, звернімося до існуючих

напрацювань у цій сфері. Зрозуміло, до дослідження цього питання неодноразово звертались провідні теоретики права та процесуалісти різних епох, яким, проте не вдалося досягти єдності в своїх наукових висновках. Тому і досі не вироблено цілісної узгодженої концепції, котра б ураховувала всі особливості та видозміни дії норми цивільного процесуального права в часі, в тому числі можливість їх зворотної дії. Але не варто заперечувати й позитивних досягнень у цій сфері, зроблених як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями [5]. За радянських часів питання чинності нормативно-правових актів досліджували такі вчені, як П. Ф. Єлісейкін [6], А. А. Мельников [7], Н. І. Ткачов [8] тощо.

Чимало дослідників цивільного процесу і зараз приділяють увагу висвітленню окремих суперечливих питань щодо особливостей дії у часі нормативно-правових актів, які регламентують процедуру відправлення правосуддя у цивільних справах. Зокрема В. В. Вандишев [9], М. А. Вікут [10], П. Я. Зейкан [11], В. В. Комаров [12], Д. Д. Луспеник [13], О. В. Підлубна [14], С. Я. Фурса [15], С. І. Чернооченко [16], М. Й. Штефан [17], В. В. Ярков [18].

Згідно із енциклопедичними джерелами чинність закону — це обов'язковість застосування закону протягом певного часу, на певній території, щодо певного кола фізичних та юридичних осіб [19]. Тому проблеми з'ясування особливостей дії норм цивільного процесуального права в часі були актуальними ще в дореволюційній Російській імперії, складовою частиною якої тривалий час була й наша держава. Так, А. Х. Гольмстен стверджував, що суд зобов'язаний вирішувати справи за існуючими на час розгляду законами [20]. Поділяли цю точку зору й інші дослідники цивільного процесу тих часів, такі як В. М. Гордон [21], М. І. Малинін [22], Т. М. Яблочков [23] та ін. [24].

За радянських часів процесуалісти також зробили свій внесок у розв'язання окресленого питання, хоча здебільшого вони зосереджували увагу виключно на обґрунтуванні доцільності існування зворотної сили діючих правових актів. За умов коли основні правила здійснення судочинства містилися в постійно змінюваних і суперечливих підзаконних нормативних актах, була досить поширеною ситуація, коли питання, яке виникло у

справі, не передбачалося жодними діючими узагальненнями, розпорядженнями і постановами органів влади. Та подальші кодифікації цивільного процесуального законодавства майже повністю зняли це питання. А ось, за словами А. Г. Гойхбарга, радянському процесу тривалий час був невідомий принцип, що закон зворотної сили не має; отже, суд повинен був застосовувати не ті нормативні положення, які діяли на момент виникнення відповідних правовідносин, а ті, які діяли на момент розгляду справи в тій чи іншій судовій інстанції [25].

У другій половині минулого століття теоретик права С. С. Алексєєв сформулював положення, згідно з яким основним і найважливішим серед вимірів меж дії нормативного акта є його дія в часі [26]. Ця теза вплинула на розуміння і співвідношення основних аспектів дії норми будь-якої галузі права таким чином, що, розглядаючи особливості дії правових норм права в часі, просторі і за колом осіб, переважна більшість дослідників різних галузей права основну увагу приділяли саме висвітленню часових меж дії правових приписів [27]. Зустрічається подібне ставлення до цієї проблеми і в працях учених-процесуалістів [28; 29].

На наш погляд, подібний підхід дещо звужує розуміння меж дії норм цивільного процесуального права і перешкоджає всебічному, комплексному дослідженню особливостей дії цієї норми на практиці. Адже ґрунтовний аналіз будь-якого правового явища можливий лише в органічному поєднанні всіх його багатоаспектних проявів, у нашому випадку — дія норми цивільного процесуального права в часі, просторі і за колом осіб. Хрестоматійно поширеним у наш час залишається формулювання, що норми цивільного процесуального права обов'язкові з моменту введення в дію закону, який їх містить [30; 31]. ЦПК України 1963 року не давав однозначної відповіді на питання про часові межі дії норм цивільного процесуального права, закріплюючи лише в ст. 3, що провадження в цивільних справах у судах України ведеться за цивільними процесуальними законами України, котрі діють на час розгляду справи, вчинення окремих процесуальних дій або виконання рішення суду. Майже дослівно відтворює це положення нині чинний ЦПК України, ч. 3 ст. 2 якого передбачає, що провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до

законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи. Але така, здавалось би, вичерпна нормативна регламентація вказаного питання не призводить до усунення всіх спірних питань, пов'язаних з дією норми цивільного процесуального права в часі, оскільки не регламентує всіх аспектів визначення часових меж дії нормативних джерел цієї галузі права.

Зокрема, з одного боку, часові межі дії джерел застосування цивільного процесуального права полягають у тому, що провадження в цивільних справах ведеться відповідно до правила, закріпленого у ч. 3 ст. 2 ЦПК України. Проте, з іншого боку, ми поділяємо міркування О. В. Підлубної, яка стверджує, що закріплене в ч. 3 ст. 2 ЦПК України положення (відповідно до якого провадження в цивільних справах здійснюється згідно із законами, чинними на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи) не враховує важливого етапу правореалізації — виконання судових рішень (розд. VI ЦПК України) [32]. Автор слушно наголошує на винятковій важливості для належного правозастосування не лише своєчасно ухвалити справедливе і неупереджене рішення, а й належним чином виконати його приписи, що також залежить від чинності цивільного процесуального закону. Поряд із цим, на наш погляд, цей перелік варто також доповнити іншими стадіями цивільного процесу — переглядом судових рішень (розд. V ЦПК України) та судовим контролем за їх виконанням (розд. VII ЦПК України), здійснення яких також перебуває у безпосередньому зв'язку з тим нормативно-правовим актом, що діє на момент їх вчинення.

Тому вважаємо за доцільне викласти зміст ч. 3 ст. 2 ЦПК України в такій редакції: «Провадження в цивільних справах ведеться відповідно до цивільних процесуальних законів, які діють під час розгляду та вирішення справи, здійснення окремих процесуальних дій, перегляду та виконання судових рішень, а також судового контролю за виконанням».

Поряд із цим, можливе і відтермінування чинності окремих положень цивільного процесуального закону в часі. Так, ст. 1 Прикінцевих і перехідних положень ЦПК України передбачила, що цей Кодекс набирає чинності 01.01.2005 р., але не раніше набрання чинності Кодексом адміністративного судочинства України.

Таке законодавче регулювання було цілком виправданим і зумовлювалося суттєвими змінами, яких зазнав цивільний процес внаслідок прийняття нового ЦПК України. Зокрема йдеться про вилучені з тексту цивільного процесуального законодавства положення, які регулювали розгляд і вирішення спорів, що впливали з адміністративних правовідносин. Відсутність подібної вказівки могла б призвести до ситуації, в якій суди вимушені були би відмовляти в прийнятті заяв із адміністративних правовідносин, а Кодексу адміністративного судочинства, який би регулював відповідні питання, ще не було прийнято. Це, безумовно, порушило б вимоги Конституції України, яка в ст. 55 гарантує, що права і свободи людини захищаються судом.

Припинення дії процесуальної норми

Проте в окремих випадках цивільне процесуальне законодавство передбачає не лише момент чи обставину, з настанням яких певна норма набирає юридичну силу (пункти 1, 2 Прикінцевих і перехідних положень ЦПК України), але також час або подію, з настанням яких певне правило поведінки втрачає чинність (п. 2¹ Прикінцевих і перехідних положень ЦПК України). Подібний спосіб нормотворчості зумовлений вимогами практики, коли для запровадження, наприклад, кардинально нового способу фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувальних технічних засобів (гл. 5 розд. III ЦПК України) вимагаються не лише час для належного облаштування зали судових засідань, а й спеціальні навички працівників суду та додаткові кошти на фінансування переобладнань. З іншого боку, певне відстрочення в застосуванні нових положень цивільного процесуального законодавства дозволяє краще адаптувати його майбутню реалізацію на практиці.

За загальним правилом, норми діють доти, поки в установленому порядку не скасований закон, що їх містить. Як зазначає А. О. Мельников, припинення дії цивільних процесуальних законів відбувається в результаті офіційного чи фактичного скасування, тобто прийняттям нового акта, який регулює певні відносини, або це відбувається внаслідок «застарівання» закону — припинення його дії в результаті того, що зникли, відмерли відносини, які він регулював, хоча він формально і не скасовувався [33]. Ми поділя-

ємо цю вже загально визнану позицію [34; 35; 36].

Як вірно вказують вітчизняні процесуалісти М. І. Балюк, Д. Д. Луспенник, які, що під час провадження у справі деякі норми цивільного процесуального закону змінилися, то суд зобов'язаний застосовувати норми нового нормативно-правового акта, незалежно від часу відкриття провадження у справі. При цьому всі процесуальні дії, здійсненні до зміни закону, будуть зберігати свою юридичну силу, і їхнього повтору з мотивів зміни законодавства не потребується. Таким же чином слід вчиняти судам вищестоящих інстанцій. При перегляді судового рішення, яке ухвалене до зміни (або прийняття) законодавства, процесуальні дії суду та учасників процесу аналізуються з огляду на ті процесуальні норми, що були чинними на час їх вчинення, а свій висновок у справі ці суди вже роблять за правилами нового ЦПК [37].

Поряд із цим, доцільною видається і практика, коли цивільні процесуальні правовідносини, що мають триваючий характер, розпочалися під час дії попередніх правил судочинства (за ЦПК України 1963 р.), а завершуються відповідно до вимог нового цивільного процесуального законодавства. Наприклад, п. 10 Прикінцевих і перехідних положень ЦПК України закріплює, що судові рішення, які ухвалені судом першої інстанції до набрання чинності цим Кодексом і не набрали законної сили, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку без подання заяви про апеляційне оскарження за умови, що строк апеляційного оскарження, згідно з ЦПК України 1963 року, ще не закінчився. Такий порядок пов'язаний з тим, що цивільний процесуальний закон, який встановлює нові обов'язки, скасовує чи звужує права, належні учасникам цивільного процесу, не має зворотної дії в часі (п. 4 ст. 2 ЦПК України). А пристосування до нової процедури (заява про апеляційне оскарження) не на початкових стадіях розгляду і вирішення цивільної справи по суті, безумовно, призведе до зайвих ускладнень для суду та учасників цивільного процесу.

Ми погоджуємось з О. В. Підлубною, яка стверджує, що таке правило поширення дії нової процесуальної норми на розгляд і вирішення цивільних справ, що виникли під час дії попередньої, базується на тому, що нова цивільна процесуальна норма покликана забезпечити більш до-

сконалий порядок здійснення правосуддя, ніж попередня [37]. Тим більше, що вітчизняне законодавство розвивається в напрямі спрощення судової процедури для максимального ефективного захисту невизнаних, оспорених чи порушених прав і свобод фізичних, юридичних осіб і держави без затягувань і зволікань у відправленні правосуддя. На цьому прямо наголошує Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні (абз. 3 п. 2 розд. II).

Зворотна сила закону

Інше суперечливе питання, що потребує негайної регламентації — це проблема зворотної сили цивільного процесуального закону, що застосовується при розгляді та вирішенні по суті цивільних справ. Серед теоретиків права до вирішення цього питання звертався Н. Невовський, який зауважив, що ретроактивна дія чи зворотна сила правової норми передбачає застосування у випадках, котрі відбулися до прийняття юридичного джерела, що її містить, адже передбачені в гіпотезі норми юридичні факти могли мати місце і в минулому, до прийняття нормативного акта [39].

Закон діє на майбутній час, тому він не застосовується до тих правовідносин, які виникли до введення його в дію. Це один з принципів права, закріплених у Конституції України (ст. 58) — закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної сили в часі. Але, як зазначає Є. О. Харитонов, у випадках, коли про це прямо вказано в законі, він має зворотну силу [40]. У сфері цивільно-правових відносин це означає, що необхідно застосовувати закон, який діяв на момент виникнення матеріально-правового відношення, яке розглядається судом, хоча до моменту розгляду справи судом цей закон уже був скасований чи змінений. У сфері цивільних процесуальних відносин питання вирішується дещо по-іншому.

Насамперед, звернімося до цивільного процесуального законодавства. Аналіз положень ЦПК 1963 року свідчить, що норми цивільного процесуального права зворотної сили не мали (ст. 3 ЦПК України). Природно, що таке твердження знайшло своє відображення і в переважній більшості теоретичних джерел з цивільного процесуального права [42; 42; 43; 44]. Зворотної сили цивільний процесу-

альний закон, як правило, не має, але допускаються винятки.

Чинний ЦПК України інакше регламентує це питання. Зокрема в ч. 4 ст. 2 передбачається досить суперечливе положення, зміст якого зводиться до того, що закон, який установлює нові обов'язки, скасовує чи звужує права, належні учасникам цивільного процесу, чи обмежує їх використання, не має зворотної дії в часі. Нова редакція цього твердження, на жаль, не дає відповіді на запитання, як бути з тим новим законом, який розширює вже існуючі права, чи, навпаки, надає нових прав — він матиме зворотну силу? Тобто закон, який міститиме нові права та обов'язки, що не підпадають під наведений у ч. 4 ст. 2 ЦПК України перелік, буде мати зворотню дію? Або ж, можливо, законодавець вирішив (щоб не виникло тлумачень ЦПК України за аналогією з кримінальним правом) спеціально обумовити, що навіть пом'якшуючі новели зворотної сили не мають, тоді як усі решта не наділені нею взагалі.

Єдиним способом, який, на наш погляд, дозволяє усунути цю неузгодженість, є однозначне закріплення в тексті ЦПК України положення, що цивільний процесуальний закон зворотної сили не має. Та, враховуючи той факт, що в окремих випадках нормативно-правовим актом вищої юридичної сили або більш пізньої дати прийняття може бути застосована норма, що матиме зворотну силу, вважаємо, що ч. 4 ст. 2 ЦПК України варто викласти в такій редакції: «Цивільний процесуальний закон не має зворотної сили, окрім випадків, прямо передбачених у нормативно-правовому акті».

Висновки і пропозиції

Отже, питання визначення меж дії норми цивільного процесуального права в часі мають неабияке значення для всієї процедури справедливого, неупередженого і своєчасного розгляду та вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, юридичних осіб і держави. Задля усунення неузгодженостей чинного цивільного процесуального закону в питаннях часових меж дії цивільного процесуального закону пропонуємо внести наступні зміни до тексту окремих статей ЦПК України, а саме:

1) ч. 3 ст. 2 ЦПК України: Дія в часі норми цивільного процесуального права

полягає в тому, що провадження в цивільних справах ведеться відповідно до цивільних процесуальних законів, які діють під час розгляду та вирішення справи, здійснення окремих процесуальних дій, перегляду та виконання судових

рішень, а також судового контролю за виконанням;

2) ч. 4 ст. 2 ЦПК України: Цивільний процесуальний закон не має зворотної сили, окрім випадків, прямо передбачених у нормативно-правовому акті.

ПРИМІТКИ

1. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бержель ; под общ. ред. В. И. Даниленко ; пер. с фр. — М. : NOTA BENE, 2000. — С. 196—197.
2. Pound R. Integration of Legal History / R. Pound. — W. d/c. — 1923. — P. 1.
3. Мельников А. А. Советский гражданский процессуальный закон / А. А. Мельников. — М. : Наука, 1973. — С. 140.
4. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. ком. : у 2 т. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак ; за заг. ред. С. Я. Фурси. — Т. 1. — К. : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2006. — С. 21.
5. Бержель Ж.-Л. Знач. праця. — С. 28.
6. Елисейкин П. Ф. Гражданские процессуальные правоотношения / П. Ф. Елисейкин. — Ярославль : Изд-во ЯрГУ, 1975.
7. Мельников А. А. Знач. праця. — С. 140.
8. Ткачев Н. И. Эффективность гражданских процессуальных норм и качество правосудия / Н. И. Ткачев // Проблемы совершенствования правосудия по гражданским делам. — Ярославль : ЯрГУ, 1985.
9. Вандышев В. В. Гражданский процесс: учеб.-метод. пособ. / В. В. Вандышев, Д. В. Дернова. — СПб. : Питер, 2001.
10. Вилкут М. А. Гражданский процесс России : учебник / М. А. Вилкут, И. М. Зайцев. — М. : Юрист, 1999.
11. Зейкан П. Я. Захист у цивільній справі : наук.-практ. ком. / Я. П. Зейкан. — 3-те вид. — К. : КНТ, 2010.
12. Гражданский процесс : учебник / под ред. В. В. Комарова. — Х. : ООО «Одиссей», 2001. — С. 23.
13. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції / М. І. Балюк, Д. Д. Луспенник. — Х. : Харків юридичний, 2008. (Серія «Судова практика».)
14. Підлубна О. В. Норма цивільного процесуального права: поняття, межі дії та реалізація в цивільному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / О. В. Підлубна. — К., 2007. — С. 16.
15. Фурса С. Я. Знач. праця. — С. 21.
16. Чернооченко С. І. Цивільний процес України : навч. посіб. / С. І. Чернооченко. — К. : Центр навчальної літератури, 2004.
17. Штефан М. Й. Цивільний процес : навч. вид. — К. : Ін Юре, 2001.
18. Гражданский процесс : учебник / отв. ред. проф. В. В. Ярков. — М. : БЕК, 1999.
19. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Онищенко [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Зайчука ; Ін-т законодавства ВР України. — К. : Юрінком Інтер, 2009.
20. Гольмстен А. Х. Учебникъ русскаго гражданского судопроизводства / А. Х. Гольмстен. — 4-е изд., перераб. — С.-Петербург : Типография М. Меркушера, 1907. — С. 222.
21. Гордон В. М. Понятие процесса в науке гражданского судопроизводства (Вступительная лекция) / В. М. Гордон. — Ярославль, 1901. — С. 4.
22. Теория гражданского процесса / под ред. М. И. Малинина. — Вып. 1. — О. : Типография П. А. Зеленаго, 1881. — С. 18—19.
23. Яблочков Т. М. Учебник русского гражданского судопроизводства / Т. М. Яблочков. — Ярославль : Книгоизд-во И. К. Гассанова, 1912. — С. 23.
24. Техника гражданского процесса: Применительно к Гражданскому процессуальному кодексу РСФСР / под ред. Г. Рындзюнского. — 3-е пересм. изд. — М. : НКЮ РСФСР, 1929. — С. 134.
25. Гойхбарг А. Г. Курс гражданского процесса / А. Г. Гойхбарг. — М. : Государственное издательство, 1928. — С. 122—123.
26. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. — М. : Юрид. лит., 1982. — Т. 2. — С. 238.

27. Шелютто М. Л. Действие во времени отдельных норм семейного законодательства / М. Л. Шелютто // Проблемы современного гражданского права. — М. : Городец, 2000. — С. 347.
28. Ткачев Н. И. Зазнач. праця. — С. 44.
29. Вандышев В. В. Зазнач. праця. — С. 18.
30. Вукот М. А. Зазнач. праця. — С. 21.
31. Штефан М. Й. Зазнач. праця. — С. 19.
32. Підлубна О. В. Зазнач. праця. — С. 11—12.
33. Мельников А. А. Зазнач. праця. — С. 143.
34. Вукот М. А. Зазнач. праця. — С. 21.
35. Гражданский процесс : учебник / под ред. В. В. Комарова. — Х. : ООО «Одиссей», 2001. — С. 15.
36. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. ком. / за ред. В. В. Комарова. — Х. : Одиссей, 2001. — С. 115.
37. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції / М. І. Балюк, Д. Д. Луспенник. — Х. : Харків юридичний, 2008. — С. 27. (Серія «Судова практика».)
38. Підлубна О. В. Норма цивільного процесуального права: поняття, межі дії та реалізація в цивільному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / О. В. Підлубна. — К., 2007. — С. 116.
39. Неновски Н. Право и ценности / пер. с болг. ; вступ. ст. и пер. В. М. Сафронова ; под ред. В. Д. Зорькина. — М. : Прогресс, 1987. — С. 148.
40. Гражданское и семейное право : учеб.-практ. справ. / под ред. Е. О. Харитоновна. — Х. : ООО «Одиссей», 2000. — С. 43—44.
41. Гражданский процесс : учебник / отв. ред. проф. В. В. Ярков. — М. : БЕК, 1999.
42. Елисейкин П. Ф. Зазнач. праця.
43. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. ком. / за ред. В. В. Комарова. — Х. : Одиссей, 2001. — С. 115.
44. Чернооченко С. І. Зазнач. праця. — С. 24.

Гетманцев Александр, Гетманцев Максим. Действие во времени нормативно-правовых актов, что применяются судом при осуществлении правосудия в гражданских делах.

В статье акцентируется внимание на чрезвычайной важности решения вопроса о пределах действия норм гражданского процессуального права, что непосредственно влияет на процедуру справедливого, непредвзятого и своевременного рассмотрения и разрешения гражданских дел с целью защиты нарушенных, непризнанных либо оспариваемых прав, свобод и интересов физических лиц, юридических лиц и государства. В результате произведенного исследования автором был предложен ряд изменений к тексту действующего Гражданского процессуального кодекса Украины, которые должны оптимизировать как процесс вступления в силу гражданского процессуального закона, так и возможность его обратного действия во времени.

Ключевые слова: нормативно-правовой акт, гражданское процессуальное законодательство, норма гражданского процессуального права, действие во времени, обратное действие во времени.

Getmantsev Oleksandr, Getmantsev Maksym. The action in time normative — legal acts those are using during civil procedure in civil cases by court.

In article the attention is focused on extreme importance of the decision of a question on action limits of norms of the civil procedural law that directly influences procedure of fair, unbiased and timely consideration of civil cases for the purpose of protection of the not recognised or challenged rights, freedoms and interests of human beings, legal bodies and the state. As a result of the made research by the author it was offered a number of changes to the text of the operating Civil procedural code of Ukraine which should optimise both process of coming into force of the civil procedural law, and possibility of its return action in time.

Key words: normative-legal act, civil procedural law, norm of civil procedural law, action in time, reverse action in time.